

Adolphe

Carles Montpart Tura

Poques vegades trobarem una novel·la que en poc menys de cent anys hagi merescut fins a quatre traduccions al català. Adolphe, de l'escriptor suís Benjamin Constant, n'és un exemple. Aprofitem que es torna a trobar a les llibreries per fer un resum de la vida del seu autor i del significat de la seva obra principal.

Protestants refugiats a Lausana

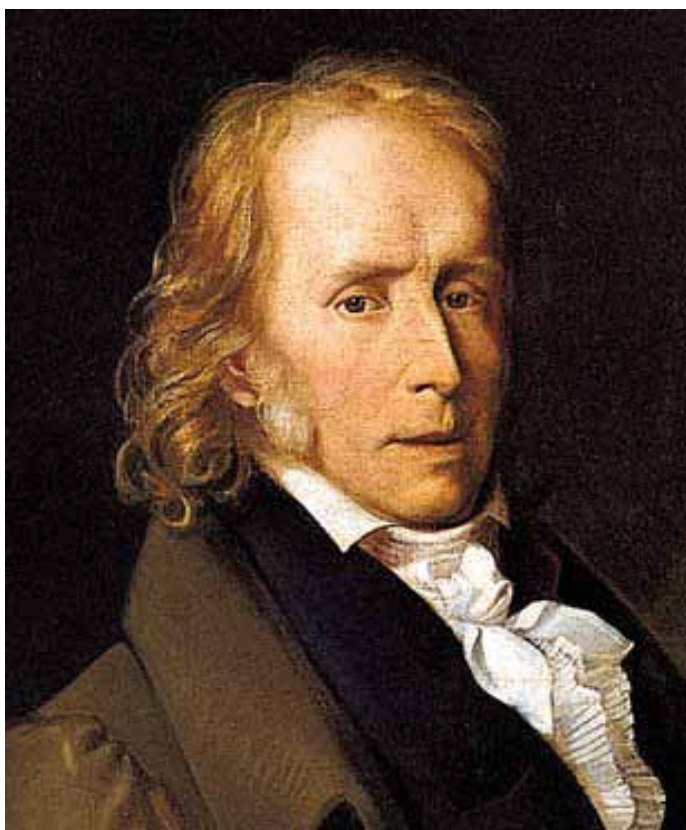
Benjamin Constant de Rebecque (Lausana, 1767- París, 1830) era fill únic de Juste Constant de Rebecque, coronel d'un regiment suís al servei d'Holanda, i d'Henriette-Pauline de Chandieu-Villars. Com que la seva mare va morir pocs dies després del seu naixement, les dues àvies se'n van fer càrrec i va ser educat per tutors privats. La família, originària d'Artois, era hugonota i s'havia refugiat a la regió de Lausana després de la revocació de l'Edicte de Nantes, que en el seu moment havia autoritzat la llibertat de culte i havia posat fi a les guerres de religió que havien assolat França durant el segle XVI.

Seguint el seu pare, Benjamin Constant va passar la joventut entre Lausana, Brussel·les, les Set Províncies Unides dels Països Baixos i Anglaterra. Més endavant va estudiar a la Universitat protestant d'Erlangen, a Baviera, i posteriorment a Escòcia, a la Universitat d'Edimburg. L'any 1787 va tornar a l'Europa continental, travessant a cavall Escòcia i Anglaterra. A París va establir diverses amistats en refinats cercles culturals que va haver d'abandonar per traslladar-se al nord quan va ser nomenat camarlenc de la cort del duc de Brunswick-Wolfenbüttel, a la Baixa Saxònia alemanya. Aquí va contreure matrimoni amb Wilhelmina von Cramm, de la qual es va divorciar el 1793.

Madame de Staël

Pel setembre de 1794, Constant va conèixer i es va interessar per la famosa, rica i ja casada novel·lista i assagista Germaine de Staël, educada en els principis de Rousseau. La seva col·laboració intel·lectual entre el 1795 i el 1811 —i la seva tempestuosa relació sentimental— els va convertir en una de les parelles més cèlebres de l'època. Durant una època van viure a París i van tenir una filla, malgrat que Constant, que era deu anys més jove que ella, sempre va dubtar de la seva paternitat. Madame de Staël, decebuda pel racionalisme francès, es va interessar pel romanticisme alemany i amb Constant van viatjar per Prússia i Saxònia. En aquest període van conèixer Friedrich von Schiller i posteriorment Johann Wolfgang Goethe. Constant va deixar Germaine de Staël a Leipzig i durant el 1806 va viure a Rouen i Meulan, on va començar a treballar en la seva novel·la *Adolphe*. L'any 1808 va contraure matrimoni en secret amb Charlotte von Hardenberg, una dona divorciada dues vegades. Va tornar a París el 1814, quan s'havia produït la Restauració francesa i Lluís XVIII havia estat proclamat rei.

L'any 1815, després de la batalla de Waterloo, Constant es va mudar a Londres amb la seva esposa. Dos anys després, el 1817, any en què va morir Madame de Staël, Constant va tornar a París i va ser elegit membre de la Cambra de Diputats de França, la

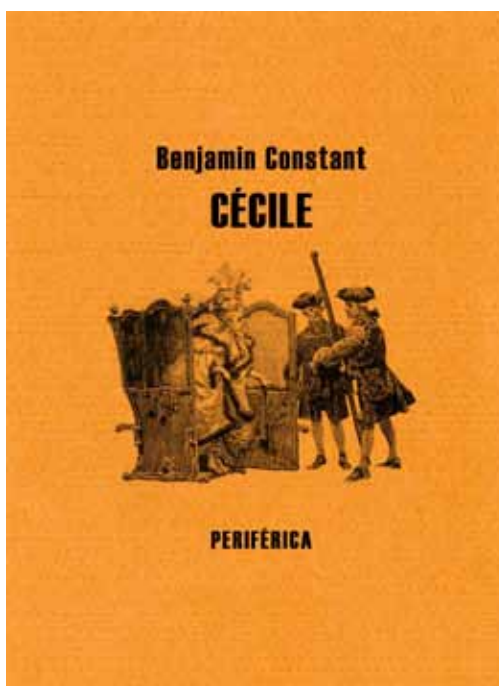
cambra baixa legislativa durant l'era de la Restauració. Benjamin Constant es va mostrar com un dels seus oradors més eloqüents i es va convertir en líder del bloc parlamentari conegut primer com a "independents" i després com a "liberals".

Més endavant, el rei Lluís Felip I va donar a Constant una gran quantitat de diners per ajudar-lo a pagar els seus deutes i el va nomenar membre del Consell d'Estat. Constant va morir a París el 8 de desembre de 1830 i va ser enterrat al cementiri de Père Lachaise.

Filosofia política

Benjamin Constant, un dels primers pensadors que es va fer anomenar "liberal", va mirar la Gran Bretanya en lloc de l'antiga Roma a la recerca d'un model pràctic de llibertat en una gran societat mercantil. Va fer una distinció entre la "llibertat dels antics" i la "llibertat dels moderns". La "llibertat dels antics" era una llibertat participativa republicana, que atorgava als ciutadans el dret d'influir en la política directament a través de debats i votacions a l'assemblea pública. Per exercir aquest grau de participació, la ciutadania era una obligació moral onerosa que demanava una inversió considerable de temps i energia. En general, aquest plantejament requeria una subsocietat d'esclaus per fer gran part del treball productiu, deixant els ciutadans lliures per deliberar sobre els assumptes públics. També es limitava a societats masculines relativament petites i homogènies, en les quals els ciutadans podien reunir-se convenientment en un sol lloc per fer transaccions públiques.

La "llibertat dels moderns", en canvi, es basava en la possessió de llibertats civils,

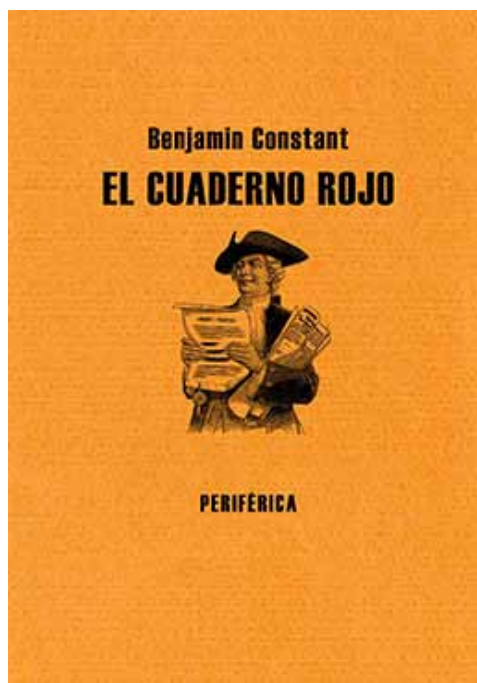

l'estat de dret i la crítica de la interferència estatal excessiva. La participació directa seria limitada com a conseqüència necessària de la mida dels estats moderns, i també com a resultat inevitable d'haver creat una societat mercantil on no hi havia esclaus sinó que gairebé tothom havia de guanyar-se la vida amb la feina. En aquesta organització social, els votants triarien els seus representants, que deliberarien al parlament en nom del poble i salvarien els ciutadans de la participació política diària.

Constant es va adonar que la llibertat significava traçar una línia entre la vida privada d'una persona i la interferència de

l'Estat. A més, va assenyalar la naturalesa perjudicial del Regne del Terror —el període de la Revolució Francesa en què les lluites entre les faccions rivals van provocar una desmesurada violència— que el va qualificar com un deliri inexplicable.

Defensa del lliure comerç

Benjamin Constant considerava que, al món contemporani, el comerç era superior a la guerra. Va atacar la bel·ligerància de Napoleó, adduint que era antiliberal i que ja no s'adaptava a la moderna organització social basada en els intercanvis mercantils. La llibertat antiga tendia a basar-se en la guerra, mentre que un Estat organitzat segons els principis de la llibertat moderna tendiria a estar en pau amb totes les altres nacions pacífiques. També va arribar a la conclusió que la monarquia constitucional s'adaptava més bé que el republicanisme al manteniment de la llibertat moderna.

De fet, la Constitució francesa del 1830 podria considerar-

se una aplicació pràctica de moltes de les idees de Constant: una monarquia hereditària que coexisteix amb una Cambra de Diputats triada i una Cambra de Pares senatorial, amb el poder executiu conferit a ministres amb funcions de responsabilitat. D'aquesta manera, encara que sovint ignorat a França a causa de les seves simpaties anglosaxones, Constant va aconseguir contribuir de manera profunda a les tradicions constitucionals franceses.

Benjamin Constant es va oposar a l'imperialisme i al colonialisme, i va denunciar la política francesa a les Índies Occidentals i en altres territoris per racista, injusta i contrària als principis bàsics de la igualtat humana. Va col·laborar en l'ampliació dels drets civils i polítics als súbdits colonials no blancs, va donar suport a la revolució haitiana i va argumentar que les institucions establertes pels haitians eren la prova que els no europeus podien fundar institucions equivalents a les dels europeus. Va ser igualment un ferm defensor de la independència grega enfront de l'Imperi Otomà.

Assaig i correspondència

Benjamin Constant és autor de nombrosos assajos sobre temes polítics i religiosos, aquests últims molt influïts pels escrits morals de Jean-Jacques Rousseau, i d'una nombrosa correspondència, especialment amb l'escriptora

Madame de Staël

neerlandesa en llengua francesa Isabel de Charrière, amb la seva amant Anna Lindsay i amb Madame Récamier, la gran amiga de Madame de Staël, del saló de la qual, que reunia una important part de la intel·lectualitat francesa, Constant n'era un visitant assidu. L'escriptor també és autor d'un celebrat *Diari íntim*.

Malauradament no disposem de traduccions catalanes d'aquesta part de la producció de Constant. En castellà, en canvi, en els darrers anys s'han editat alguns títols com ara *Diario íntimo* (Editorial Alfama, 2008), *La libertad de los modernos* (Alianza Editorial, 2019), *La libertad de los antiguos frente a la de los modernos* (Página Indómita, 2020), *Principios de política* (Página Indómita, 2023) o *De la responsabilidad de los ministros* (Tecnos, 2023), entre molts d'altres.

Obres autobiogràfiques

Pel que fa a l'obra més estrictament literària, Benjamin Constant és autor de dues novel·les autobiogràfiques que no es va atrevir a publicar en vida: *Le Cahier rouge*, escrita l'any 1807 i publicada cent anys després, i *Cécile*, escrita dos anys més tard i que no va veure la llum fins a l'any 1951.

Le Cahier rouge (traducció castellana: *El cuaderno rojo*, Editorial Perifèrica, 2008) són unes memòries de joventut en què el protagonista recorre mitja Europa i ens parla de les seves amistats, dels seus amors, dels seus deutes i de l'enfrontament amb el seu pare. Per Italo Calvino, *Le Cahier rouge* "és un dels llibres de memòries més divertits que he llegit, la novel·la que, quan vaig ser jove, i si hagués estat ciutadà d'un altre segle, m'hauria agradat viure i escriure".

L'altra novel·la, *Cécile* (traducció castellana: *Cécile*, Editorial Perifèrica, 2009) té com a rerefons històric la Revolució Francesa i el període històric posterior, i explica les complexes relacions del narrador protagonista amb dues dones: la seva antiga amant i la seva futura esposa. L'obra, que de fet és una continuació de l'anterior, s'ocupa de la vida del protagonista entre els vint-i-cinc i els quaranta anys, una època en què, ja retirat de la política i dedicat a escriure una història de les religions, viu amb la seva esposa Cécile, personatge que és clarament una contrafigura de Charlotte von Hardenberg, la muller real de Constant.

Primera traducció d'Adolphe

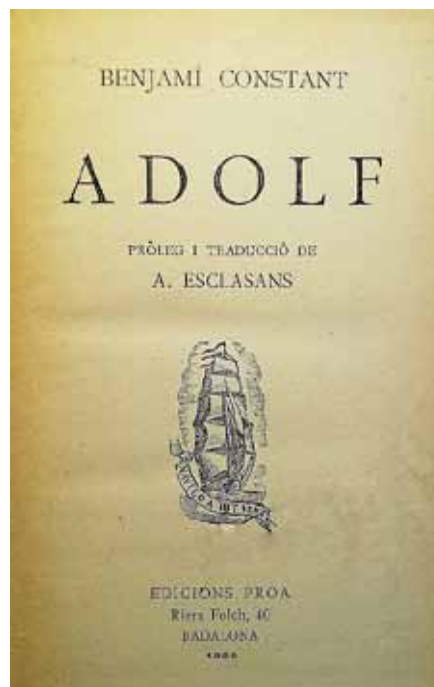
Adolphe, sens dubte l'obra més coneguda de Benjamin

Constant, va ser escrita l'any 1806 i posteriorment reelaborada entre 1809 i 1810. Finalment, es va publicar simultàniament a París i Londres l'any 1816. La novel·la narra la història d'un jove aristòcrata de vint-i-dos anys que estableix una difícil relació amorosa amb Ellénore, una dona d'origen polonès deu anys més gran que ell, de reputació dubtosa, i que viu amistançada i té dos fills amb un comte alemany. El que s'inicia com un joc de seducció cap a una dona més gran acaba esdevenint un apassionat enamorament que aviat entra en crisi davant de la impossibilitat d'Adolphe de saber interrompre una relació que ja no el satisfà.

La primera traducció al català d'*Adolphe* va ser força tardana i va venir de la mà del poeta i traductor Agustí Esclasans, autor també d'un extens pròleg que l'acompanyava: *Adolf* (Proa, 1928). Aquesta traducció va ser reeditada els anys 1982 i 1992 —aquesta última en edició especial per al diari "El Observador"— ara amb un pròleg de Lluís Maria Todó.

Per a Esclasans, *Adolphe* és una obra clarament autobiogràfica: "L'autor hi conta un fragment de la pròpia vida. Gairebé tots els personatges que s'hi mouen han existit realment. Adolf és Constant mateix. Eleanora fou d'antuvi identificada com una certa Mme. Lindsay, de renom en la seva època. Hom cregué després que es tractava de Mme. Staël, lligada amb l'autor per vincles d'amistat i d'amor. Havent refusat de casar-se amb ell, Constant, ferit en l'amor propi, i, d'altra part, per demostrar als literats, que li negaven capacitat per a fer-ho, com era possible crear una novel·la només fent moure l'interior de dos personatges, escrigué l'"*Adolphe*" (ed. cit., p. 8).

Per a Lluís Ma. Todó, en canvi, tot i

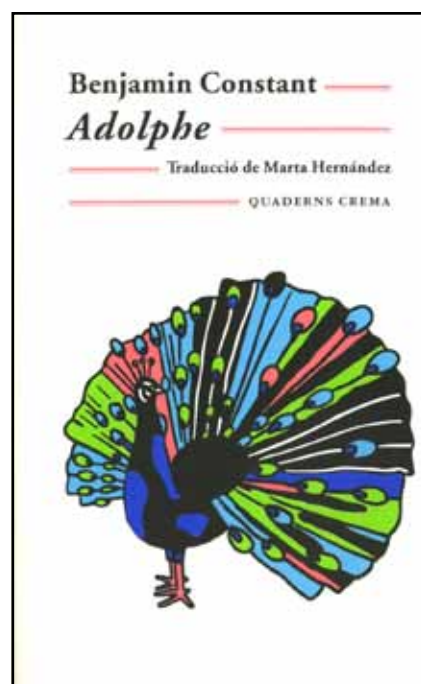
acceptar que, efectivament, "*Adolf* és una novel·la autobiogràfica, i això fins a extrems que ens fan dubtar que el qualificatiu de "novel·la" sigui el més escaient", també reivindica l'obra com un narració on "la passió hi és tractada d'una manera ben inhabitual, contrària als arquetips del gènere" (ed. de 1992, p. 15-16). Todó ho argumenta d'aquesta manera: "El fet és que aquesta novel·la d'estil concís i pulcre (suís?), d'anècdota breu i tota interior, no solament refusa els temes i el to dels gèneres en voga en aquells anys (el sentimental o el llibertí), sinó que ens proposa de forma subtilíssima una manera nova de concebre —de narrar— l'exploració de la consciència pròpia, el lligam amorós, fins i tot

la relació de l'home amb el llenguatge" (ed. de 1992, p. 16-17).

Dues traduccions més

La versió d'Agustí Esclasans, clarament superada pel pas del temps ja en el moment de la seva dues

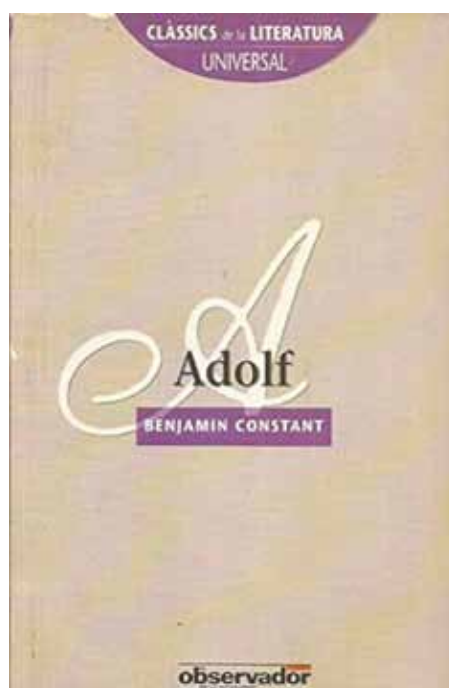
reedicions, va anar seguida de dues traduccions més amb pocs anys de diferència. La primera, *Adolphe* (Quaderns Crema, 2001), a càrrec de Marta Hernández, es presentava a la solapa, erròniament, com la primera traducció al català. Un error que ja va fer notar Jordi Llovet a la seva ressenya al diari "El País" ("Estratègies sentimentals", 18-1-2001) on, a més, lamentava l'absència del pròleg de Lluís M. Todó. El que sí que representava una novetat en aquesta nova traducció era la inclusió dels pròlegs a la segona i tercera edicions que el mateix Benjamin Constant havia escrit en el seu temps. Es tracta d'uns textos interessants perquè ens donen el punt de vista de l'escriptor sobre l'origen i la recepció d'una

novel·la que havia tingut força èxit.

Constant desmenteix, per exemple, que els personatges d'*Adolphe* tinguin res a veure amb amics o coneguts seus i qualifica Madame de Staël com "la dona més espiritual i alhora millor del nostre segle" (ed., cit., p. 8). El pròleg a la segona edició, que porta el subtítol d'"Assaig sobre el caràcter i el resultat moral de l'obra", fa una valoració final de la relació amorosa dels dos protagonistes en aquests termes: "Algunes persones m'han preguntat què hauria hagut de fer Adolphe per sentir i causar menys dolor. La seva posició i la d'Ellénore no tenien sortida, i és precisament això el que jo volia. El vaig mostrar turmentat perquè només estimava una mica Ellénore: però no ho hauria estat menys si l'hagués estimats més. La manca de sentiment el duia a patir a causa d'ella: amb un sentiment més apassionat, hauria patit per ella. La societat, desaprovadora i desdenyosa, hauria vessat tot el seu verí sobre un afecte que el seu consentiment no hauria sancionat. No és començar relacions com aquestes el que cal per aconseguir la felicitat: quan s'ha entrat en aquest camí, l'únic que es pot fer és triar el menor dels mals" (ed., cit., p. 11-12).

La segona traducció dels primers anys d'aquests segle és la que va fer Josep M. Muñoz Lloret: *Adolphe* (Editorial L'Avenç, 2013). Tant la versió de Marta Hernández —que també és la responsable de la traducció castellana a l'editorial Acantilado— com la de Josep M. Muñoz Lloret són molt bones versions que posen al dia, amb un text fidel a l'original i en un català adequat als nous lectors, aquest gran clàssic de la literatura francesa. De totes formes, i per motius diversos, van

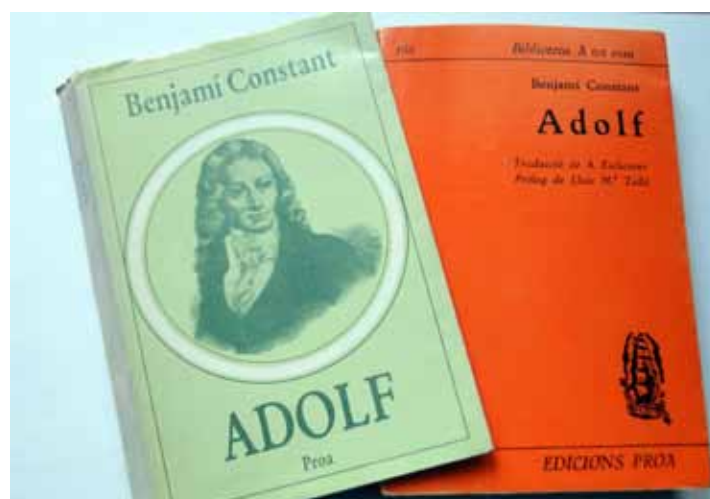

ser edicions que van tenir una circulació força limitada i que no s'han tornat a editar. D'aquests i d'altres aspectes n'informa amb tot detall David Clusellas i Codina al seu Treball de Final de Grau *La recepció de l'"Adolphe", de Benjamin Constant, en la literatura catalana* (Universitat Oberta de Catalunya, 2020).

Última versió

És en aquest context, doncs, que pren el seu valor la nova traducció que trobem des de fa poc menys d'un any a les llibreries: *Adolphe i Reflexions sobre la tragèdia* (Edicions de la El·la Geminada, 2014), amb traducció de Gemma Vilanova i amb un suggeridor pròleg a càrrec d'Ivet Zwatzrko i Pou titulat "Pròleg a la quarta traducció catalana d'*Adolphe* (1816), de Benjamin Constant". Com queda reflectit a la portada d'aquesta nova edició, la novel·la va acompanyada de l'assaig de l'autor suís *Reflexions sobre la tragèdia* —un text que ajuda força a entendre alguns aspectes del sentit final de la novel·la— i dels clàssics pròlegs de Constant a la segona i tercera edicions, a més d'una completa bibliografia. De l'edició que comentem, impecable per la resta, només caldria corregir en una futura reedició la filiació belga que en tres ocasions s'atribueix per error a l'autor (pp. 10, 11 i 13), i concretar i esmenar la referència a les dues traduccions anteriors, ja que el pròleg no n'esmenta ni l'autor ni l'editorial, i atribueix la data de 2014 a la de Josep M. Muñoz Lloret, que és de l'any 2013.

Ivet Zwatzrko enceta el seu text recordant que és a través de Mercè Rodoreda que va tenir la primera notícia de Benjamin Constant. Efectivament, a la cita que obre el capítol XI d'*Aloma*, novel·la

publicada l'any 1938 i reescrita i editada per segona vegada l'any 1969, Rodoreda inclou aquests mots d'*Adolphe*: "Malaventurat sigui aquell que, en els primers moments d'una relació amorosa, no creu que aquesta relació hagi de ser eterna!" (ed., cit., p. 69).

Per a Zwatzko, l'origen d'aquesta obra és també clarament autobiogràfica, i concretament té a veure amb l'enamorament entre Benjamin Constant i Charlotte von Hardenberg, una noia jove que l'escriptor havia conegut l'any 1793 i amb qui havia iniciat una apassionada relació. El personatge d'*Adolphe*, doncs, és un *alter ego* de l'autor, però la història que en principi havia de ser la de la seva relació amb Charlotte, amb el contrapunt d'un altre personatge femení, Ellénore, acaba convertint-se, com hem dit més amunt, en la tortuosa història amorosa entre *Adolphe* i Ellénore, un personatge inspirat en les relacions de l'autor amb Madame de Staël i amb Anna Lindsay, una altra amant amb qui segons sembla va viure el "somni d'un gran amor" fins al 1806 (citat per Zwatzko, p. 11).

Una obra de múltiples lectures

Més enllà dels orígens autobiogràfics de la novel·la, la prologuista de l'edició que presentem creu que l'obra es pot interpretar des de diverses aproximacions. Per una banda, "la novel·la és una descripció en primera persona dels estats de l'amor i de les seves conseqüències tràgiques" (ed., cit., p. 14), però també constitueix "un viatge per la ment d'un personatge de moral i principis nobles que no acaba d'encaixar amb la seva naturalesa instintiva i que, per tant, no aconsegueix viure en harmonia amb les pròpies incongruències, ni dirigir el propi futur cap on creu o li sembla que hauria d'anar"

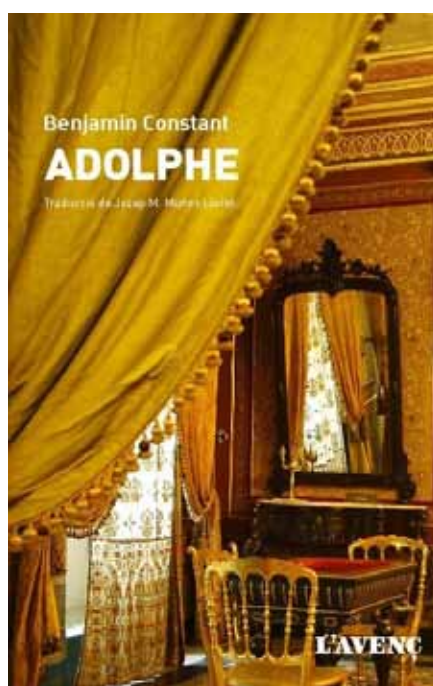
(ed., cit., p. 15). En aquest sentit, i amb motiu de l'aparició de la traducció de Josep M. Muñoz Lloret, el crític literari Pere Antoni Pons destacava que per a ell "el millor de la novel·la és la riquesa de detalls i matisos amb què s'hi descriuen les ondulacions d'un cor jove: la volubilitat de l'estat d'ànim, les contradiccions del pensament, la malaptesa en el dia a dia" ("Les ondulacions del cor", diari *Ara*, 8-6-2013).

Encara en un tercer pla d'interpretació, Zwatzko suggereix una interessant hipòtesi: "Amb el retrat d'aquest jove inexpert i aviciat, lliurat a la tirania del desig i paralitzat per les lleis del deure; incapaç de ser fidel a les pròpies idees, voluntats i anhels,

Constant volia provar que França, en la seva època postrevolucionària, patia la culminació d'un procés civilitzador accelerat que, precisament per "excés de civilització", havia *debilitat* la seva societat" (ed., cit., p. 19).

La novel·la, doncs, té una considerable dimensió moral en el sentit que l'autor aprofitava la seva obra per criticar la situació del país i d'Europa i mirava de trobar-hi solució a través de la literatura, en la mateixa línia de pensament defensada pel grup liderat per Madame de Staël, que creia que hi havia d'haver reciprocitat entre els interessos de la societat i els de la literatura i que aquesta havia de tenir un efecte transformador en la vida col·lectiva.

Adolphe encara tindria, segons Zwatzko, una altra lectura, tot i que "potser ni tan sols concebuda per l'autor" (ed., cit., p. 22). El protagonista de la novel·la de Constant seria, en certa manera una anticipació de l'heroi modern en el sentit "de la seva incapacitat

de fer saber a l'altre el que sent i pensa *exactament* [...] La tragèdia d'Adolphe és també la tragèdia de les paraules" (ed., cit., p. 22). Estem davant d'una novel·la, doncs, que com a autèntic clàssic que és admet múltiples lectures i que cada generació llegirà amb una òptica diferent. El que no hi ha dubte és que la crítica coincideix que *Adolphe*, a cavall de la novel·la sentimental del segle XVIII i dels textos romàntics del segle XIX, és una obra mestra de la novel·la psicològica europea que va esdevenir un referent en la renovació novel·lística que va tenir lloc al llarg del segle XX. ■

DODECAEDRE PODCAST

«Vernaclística

La diada de les
llegües i nacions
vernacles»

<https://www.youtube.com/watch?v=Y4nTWsefxXo>

